

LOTHAR SIEBER¹, WOJCIECH J. CYNARSKI², ARTUR LITWINIUK³

¹ Komisja Badań Naukowych, Stowarzyszenie Idōkan Polska, Monachium (Niemcy)

² Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów (Polska)

³ AWF w Warszawie, ZWWF w Białej Podlaskiej (Polska)

e-mail: sp_walki@univ.rzeszow.pl, Sieber.Lother@web.de

Zaistnienie turystyki sztuk walki / Coming into being of the martial arts tourism¹

Submission: 7.10.2006, acceptance: 10.01.2007

Słowa kluczowe: teoria turystyki, sztuki walki, turystyka edukacyjna, dialog kulturowy

O turystyce sztuk walki możemy mówić w co najmniej dwóch znaczeniach: jako o fakcie społeczno-kulturowym i jako o obszarze refleksji naukowej. W pierwszym znaczeniu dotyczy to chociażby historycznych podróży samurajów lub roninów po Kraju Wschodzącego Słońca w celu nauki w różnych szkołach szermierki i w *dōjō* (salach poznawania drogi) różnych mistrzów sztuk walki (tzw. *mushashūgyō*). Podobnie podróżowali po Chinach tamtejsi półlegendarni mistrzowie kung-fu, zwani *wuxia*, prosząc często o naukę przeciwników, którzy pokonali ich w walce. Do Chin wybierali się w celu studiowania sztuk walki w XVIII i XIX wieku historyczni twórcy karate z Okinawy. Znacznie później, po drugiej wojnie światowej, podobne podróże po krajach Azji (Japonia, Okinawa, Chiny, Tajlandia) odbył Masutatsu Oyama, twórca jednego z pięciu głównych stylów japońskiego karate. Można sądzić, że podobne wyjazdy motywowane względami poznawczymi i pragnieniem samorealizacji oraz powiązane z nauką sztuk walki miały miejsce także w innych kręgach cywilizacyjnych, kulturach i krajach, np. na starożytnym Bliskim Wschodzie lub w Indiach.

Niemniej artykuł dotyczy turystyki sztuk walki jako obszaru refleksji naukowej, a więc fragmentu ogólnej teorii turystyki, gdzie podejmowane są próby interpretacji określonego tematycznego fenomenu.

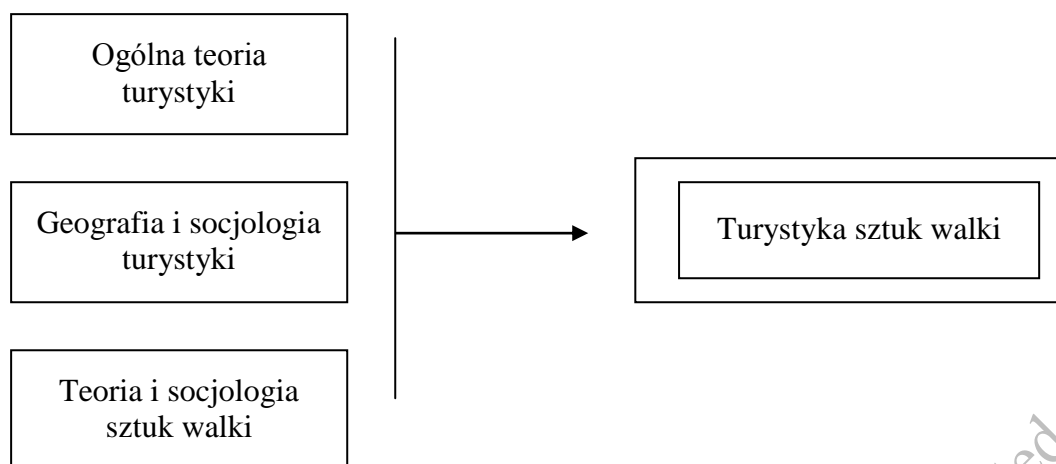
Perspektywa teoretyczna

Ogólna teoria turystyki nie jest, jak dotąd, dziedziną powszechnie uznaną. Funkcjonują różne jej koncepcje, np. sześćoelementowy, „gwiazdzisty” układ realizowanych potrzeb Trivisa Smitha [2005], systemowa analiza układu strukturalnego turystyki [Chudoba 1998] lub systemowa teoria z perspektywy samego turysty [Obodyński, Cynarski 2004, 2006 a, b].

Częściej jednak teoretycy akcentują jakiś wymiar turystyki, czy też turystyki – zwłaszcza ekonomiczny, jak dotyczy to ważniejszych dzieł z tej dziedziny [Cooper 1993; McIntosh, Goeldner 1990]. Niektórzy teoretycy, jak Tuross, akcentują wymiary humanistyczne – edukacyjne, autokreacyjne i kulturowo-antropologiczne [Tuross 2003, 2005; Cynarski 2006 b]. Właśnie rozwijający się nurt humanistycznych badań turystyki jest dla ujęcia antropologicznego i holistycznego niezwykle obiecujący [por.: Cynarski, Obodyński 2004 b], a ponadto zgodny z wymienionymi wcześniej koncepcjami zastosowania na tym obszarze paradygmatu systemowego. Panuje dość powszechna zgoda dotycząca konieczności prowadzenia w dziedzinie turystyki badań interdyscyplinarnych, jakkolwiek uczeni różnie rozumieją aplikację owej dyrektywy.

Teoretyczne opracowanie fenomenu turystyki sztuk walki nawiązywać powinno zwłaszcza do geografii turystyki [Warszyńska 2003] i socjologii turystyki [Przeclawski 2003; Cynarski, Obodyński 2006], czy także socjologii podróży [Podemski 2004; Cynarski 2005 a]. Z drugiej strony odnosić się musi do teorii sztuk walki, np. w wersji sformułowanej przez W.J. Cynarskiego [2004] – systemowej, humanistycznej teorii sztuk walki. Można to zilustrować następującym schematem (ryc. 1).

¹ Problem 1 (SIP 2003-10): Interdyscyplinarne, wieloaspektowe badania fenomenu sztuk walki; temat 1.2. Badania systemowe wielowymiarowego fenomenu dalekowschodnich sztuk walki, a także: XIV.WF.ZSWiSI. Turystyka w perspektywie społeczno-kulturowej – aspekty teoretyczne i praktyczne (kierownik problemu W.J. Cynarski); temat XIV.1. Turystyka i rekreacja a dialog kultur.

Ryc. 1. Teoretyczny kontekst refleksji naukowej o turystyce sztuk walki / Fig. 1. Theoretical context of the scientific reflection on martial arts tourism

Samo rozstrzygnięcie, co jest turystyką lub czym jest turystyka, nastrocza problemy definicyjne. Niewątpliwie bardziej ogólne jest pojęcie wędrowania. Jego desygnatami są migracje, wahadłowa ruchliwość społeczna (np. wyjazdy zarobkowe) oraz różne formy podróżowania i turystyki. Ustalenie linii demarkacyjnej między podróżowaniem a turystyką jest trudne i niekoniecznie celowe, nawet z perspektywy ekonomicznego wymiaru fenomenu człowieka podróżującego. Toteż w socjologicznej refleksji autorzy sięgają chętnie do pojęcia podróży i podróżowania, jak czyni np. K. Podemski [2004]. Jest to tym bardziej poznawczo płodne, gdy podejmowane są interpretacje z obszaru dialogów kulturowych [Tokarski 2004; Cynarski 2005 a].

W przypadku turystyki kulturowej lub turystyki zainteresowań niezwykle trafne wydaje się umieszczenie w centrum atrakcyjności tego rodzaju aktywności turystycznej informacji i edukacji [Munsters 2004, s. 8–9]. Zdobywanie wiedzy, realizacja potrzeb poznawczych jest tutaj motywem podstawowym. Ponadto mogą do tego dochodzić innego rodzaju potrzeby samorealizacyjne, jak jest to także ujmowane w powstającej holistycznej teorii rekreacji lub w próbach naukowej eksplikacji fenomenu turystyki pielgrzymkowej [Rut J., Rut P., Cynarski 2003].

Autorzy niniejszego studium są zgodni, że o wymiarze turystycznym podróży nie decyduje element rozrywki i oczekiwanej przyjemności. To znaczy, motyw rozrywki i wypoczynku nie jest tu konstytutywny, lecz jedynie dotyczy pewnej części wielopostaciowej turystyki (ruchu turystycznego, jego oferty). Cechy turystyki kulturowej mogą posiadać misje polityczne, wojskowe lub religijne, a w szczególności wyjazdy dla studiów sztuk walki².

Dotychczasowe piśmiennictwo

Materiałem źródłowym dla badań turystyki sztuk walki są m.in. autobiografie i biografie mistrzów sztuk walki (np. wspomnianego wyżej M. Oyamy), relacje z pobytu na zagranicznym stażu sztuk walki (cytowane w literaturze przedmiotu wspomnienia M. Buchholda, W.J. Cynarskiego, A. Drewniaka) lub wyniki przeprowadzonych na Dalekim Wschodzie badań terenowych (książki D.F. Draegera, M. Maliszewskiego, H. Cordes).

Bodajże pierwszą w Europie pracą naukową, w której podjęto temat turystyki sztuk walki, jest artykuł W.J. Cynarskiego i K. Obodyńskiego [2003] pt. *Wyjazdy do źródeł budō*. Przedstawiono

w nim specyficzny, parapielgrzymkowy charakter tego rodzaju podróży i jej silne związki z turystyką kulturową i edukacyjną. O turystyce samokształceniowej, wynikającej ze studiów

² Pisze o tym międzynarodowy zespół badaczy w nieopublikowanej jeszcze pracy: *Nierozrywkowe wymiary podróży. O azjatyckiej misji Michala Boyma oraz w artykule Turysta-wojownik. Mistrz sztuk walki podejmujący wyprawy samorealizacyjne* [Cynarski, Sieber 2006]. Patrz: Bibliografia.

sztuk walki, pojawiają się następnie kolejne teksty, przy czym Daleki Wschód nie jest jedynym kierunkiem podejmowanych wyjazdów [Cynarski 2006 c; Sieber L., Sieber H. 2006].

Właśnie „drogi turystyczne” środowiska sztuk walki z Europy i obu Ameryk stanowią ciekawy społeczno-kulturowy fenomen, opisywany m.in. na gruncie teorii dialogu kultur, analizy procesu globalizacji i socjologii kultury [Tokarski 2004; Cynarski, Obodyński 2004 a, 2005]. Perspektywą teoretyczną staje się także pokrewna antropologia kulturowa oraz socjologia turystyki [Cynarski, Obodyński, Litwiniuk 2004].

Socjologia turystyki i socjologia rekreacji ruchowej pozwalają łącznie ukazać związek podróży z osobami ćwiczącymi sztukę walki ze stylem życia, modą, postrzeganą przez owych turystów aksjologią, ale także z fizycznym wymiarem uprawiania sztuk walki. Także tego typu prace teoretyczne i empiryczne zostały opublikowane [Krawczyk 2004; Litwiniuk, Cynarski, Piech 2005].

Inspirującym, socjologicznym i kulturologicznym kierunkiem badań jest tutaj analiza percepcji turystycznej. John Urry [2002] koncentruje się na percepcji wzrokowej, a więc odbiorze atrakcji turystycznych najważniejszym ludzkim zmysłem, na co głównie nakierowana jest reklama i oferta turystycznego przemysłu. Z kolei badacze z Rzeszowa dostrzegają duże znaczenie „smakowania turystycznego” jako formy kulturowej percepcji [Cynarski, Obodyński 2006]. Smakowanie produktów sztuki kulinarnej odgrywa w dialogu kultur (europejskiej i np. japońskiej) znaczącą rolę, wpisując się w obszar przejawów teorii „wpływu wtórnego” kulturowego fenomenu sztuk walki. Osoby studiujące kulturę *budō* chętnie sięgają do innych przejawów kultury krajów narodzin sztuk walki [Cynarski 2004; por.: fot. 1–4]. W odpowiedzi na zapotrzebowanie magazynu sztuk walki

publikują przepisy kulinarne azjatyckiej kuchni [Asiatische... 1992]

Fot. 1–2. Posiłki w japońskich restauracjach, staż IMAF, Tokio 2000 / Photos 1–2. Meals in Japanese restaurants,

practice of IMAF, Tokyo 2000

Fot. 3–4. Kolacja w restauracji chińskiej, Ginza, Tokio (fot. W.J. Cynarski) / Photos 3–4. Dinner in a Chinese restaurant, Ginza, Tokyo (photos by W.J. Cynarski)

Nową jakość opracowań z zakresu turystyki sztuk walki zapoczątkowało studium pt. *Self-Educational Tourism on the Way of Budō* [Obodyński, Cynarski, Litwiniuk 2005], którego autorzy nawiązują tutaj wprost do geografii turystyki i szkicują – ilustrowaną mapami i zdjęciami – geografie sztuk walki. Pokazanych zostało 14 tras podróży zagranicznych związanych ze studiami sztuk walki jednego z polskich nauczycieli *budō* oraz „sportowe” mapy Polski i Europy, z oznaczeniem ośrodków nauczania, miejsc spotkań i siedzib organizacji sztuk walki.

Podobnemu celowi służy rozdział: *Geografia popularności sztuk walki* w rozprawie Cynarskiego o recepcji sztuk walki [Cynarski 2006 a, s. 136–171], gdzie wskazano na konkretnych nauczycieli sztuk walki i liderów organizacji, wymieniono krajowe, europejskie i światowe centra oraz przedstawiono ich europejską mapę [Cynarski 2006 a, s. 399].

Kolejne przykłady potwierdzają zasadność przyjętych założeń teoretycznych dla opisu i wyjaśnienia podróży powiązanych ze studiami *budō*. Przykładowo, w programie 10-dniowego pobytu w Japonii, związanego z jubileuszem 30-lecia jednej z europejskich szkół sztuk walki, znalazły się następujące punkty:

- a) zwiedzanie muzeum mieczy;
- b) odwiedzenie tokijskiego parku Yoyogi z największą drewnianą bramą *torii*;
- c) wizyta w świątyni Kannon w Asakusa;
- d) wyjazd do Kamakura (13-metrowy, brązowy Budda);
- e) obejrzenie dorocznego festiwalu sztuk walki w Budokanie (hala Nippon Budōkan w Tokio);
- f) wyjazd pod świętą górę Fuji;
- g) odszukanie tablicy upamiętniającej cesarskiego lekarza prof. dr. Erwina von Baelza (który „odkrył” klasyczne *jūjutsu* dla swego ucznia J. Kanō);
- h) zwiedzanie kompleksu świątynnego Nikko;
- i) zwiedzanie tokijskiego „starego miasta” Yanaka;
- j) obejrzenie teatru *kabuki* [Sieber L., Sieber H. 2006].

Tak więc atrakcje związane bezpośrednio ze sferą sztuk walki przeplatają się z walorami kulturowymi Kraju Kwitnącej Wiśni, w którym to zaistniała specyficzna kultura *bushi*, zwanych samurajami. W opisie, wykonanym przez posiadającą wysoki stopień 8 dan Hannelorę Sieber i posiadacza najwyższego stopnia mistrzowskiego 10 dan Lothara Siebera, znajdujemy też informację o spotkaniach z ludźmi *budō*. Wszystko to, a zwłaszcza kontekst wyjazdu, powoduje, że możemy mówić o przykładzie reprezentatywnym, typowym dla fenomenu turystyki sztuk walki [por.: Cynarski, Obodyński 2003].

Pomimo że koncepcje teoretyczne badań systemowych i samej „turystyki sztuk walki” wchodzą do światowego obiegu naukowego [Webster 2005, 2006], ciągle nieliczna grupa badaczy zajmuje się tą tematyką, wymagającą jednocześnie wiedzy o sztukach walki i z zakresu nauk (lub nauki) o turystyce. Są to zwłaszcza cytowani tu parokrotnie: Cynarski, Litwiniuk, Obodyński i L. Sieber. Wprawdzie prac z zakresu humanistycznie zorientowanej teorii turystyki pojawia się coraz więcej³, ale tylko nieliczne mieszczą się w głównym nurcie naukowej interpretacji turystyki sztuk walki.

Perspektywy badań

Już pobieżna analiza treści internetowych po łącznym wgraniu słów kluczowych „tourism” i „martial arts” daje obraz częstego łączenia ofert turystycznych z promowaniem sztuk walki w ich wymiarze rekreacyjnym bądź jako jednej z atrakcji kulturowych. Tak jest w ofertach Indii (Kerala) i Indonezji. Organizacja Dublin Tourism Message Board podaje adresy szkół sztuk walki. W Chinach jedną z największych atrakcji, nie tylko dla miłośników kung-fu i sztuk walki, pozostaje od lat legendarny klasztor Shaolin. Ponadto staże i obozy szkoleniowe wymagane od kandydatów do uprawnień instruktorskich i na wyższe stopnie w licznych organizacjach sztuk walki sprzyjają tej specyficznej turystyce.

Tego rodzaju geografia wymaga bardziej szczegółowego opracowania, a także stałej aktualizacji, co dotyczy także innych walorów turystycznych (jak wskazuje na to Warszzyńska [2003]). Otwiera się tu szerokie pole badań, których manifestacją może być opis kanałów przekazu poszczególnych sztuk walki – np. z Japonii do Polski.

Nie mniej inspirujące i poznawczo płodne będą z pewnością perspektywy teoretyczne i metodologiczne socjologii i antropologii kulturowej. Można na przykład analizować dorobek kultury materialnej, zwłaszcza budynki i sale służące sztukom walki, od strony ich atrakcyjności dla „turystów sztuk walki” [Cynarski 2005 b]. Refleksje W. Munstersa [2004] odnoszone do muzeów

³ Zob.: *Przyczynek do bibliografistyki teorii turystyki (w tym „turystyki sztuk walki”)*, IRK-MC 2006, t. VI, s. 385–386.

i kulturowych artefaktów można przełożyć na realia *dōjō*, gdzie obiektem podziwu (dziełem sztuki) jest sam mistrz. Badania mogą też rozwijać aspekt bezpośredniego doświadczenia turysty [Ryszkowski, Ryszkowska 2006] i autokreacji poprzez kontakt z fragmentem kultury obcej (przez studiowanie sztuk walki).

Można spodziewać się kontynuacji badań, dla których sformułowano perspektywę teoretyczną. Będą one zapewne postępować wraz z rozwojem samych nauk o turystyce i humanistycznej teorii sztuk walki.

Podsumowanie

Autorzy określają, czym jest turystyka sztuk walki, wskazują na jej cechy specyficzne (turyści, odwiedzane miejsca, kontekst wyjazdu lub główny cel podróży związany bezpośrednio ze sztukami walki lub ich konkretną odmianą) i określają naukową perspektywę eksplikacji.

W artykule nawiązano do dotychczasowego dorobku naukowego w tej tematyce oraz podjęto próbę określenia kierunku dalszych badań.

Meijin Lothar Sieber (D) – pozdrowienia z pobytu w Japonii. Widokówka przedstawia szoguna Oda Nobunaga w grafice Chikanobu Utagawa (1838–1912) / Meijin Lothar Sieber (D) – greetings from the stay in Japan. The postcard shows shogun Oda Nobunaga drawn by Chikanobu Utagawa (1838–1912)

BIBLIOGRAFIA

1. *Asiatische Küche. Kochkonzept des Monats*, „Schogun” 1992, nr 1.
2. Chudoba T. (1998), *Wprowadzenie do teorii turystyki*, AWF, Warszawa.
3. Cooper Ch., Fletcher J., Gilbert D., Wanhill S. (1993), *Tourism – Principles & Practice*, Pitman Publishing, Surrey.
4. Cynarski W.J. (2004), *Teoria i praktyka dalekowschodnich sztuk walki w perspektywie europejskiej*, Wyd. UR, Rzeszów.
5. Cynarski W.J. (2005 a), *Socjologia podróży a dialog kulturowy*, „Folia Turistica”, Kraków, nr 16, s. 153–157.
6. Cynarski W.J. (2005 b), *Architektura a antropologia dalekowschodnich sztuk walki: architektura dōjō – szkic z socjologii przestrzeni*, IRK-MC, t. V, s. 75–95.
7. Cynarski W.J. (2006 a), *Recepcja i internalizacja etosu dalekowschodnich sztuk walki przez osoby ćwiczące*, Wyd. UR, Rzeszów.
8. Cynarski W.J. (2006 b), *W kierunku antropologii turystyki [w:] Polska i jej wschodni sąsiedzi. Studia wschodnioznawcze*, t. VII, Wyd. UR, Rzeszów, s. 212–215.
9. Cynarski W.J. (2006 c), *Podróż do honbu i staż idōkan budō (przykład turystyki samokształceniowej)*, IRK-MC, t. VI, s. 365–370.
10. Cynarski W.J., Obodyński K. (2003), *Wyjazdy do źródeł budō [w:] J. Bergier, J. Żbikowski [red.], Turystyka a religia*, PWSZ, Biała Podlaska, s. 333–338.

11. Cynarski W.J., Obodyński K. (2004 a), „Drogi turystyczne” środowiska sztuk walki w Europie – szkic socjologiczno-kulturowy [w:] M. Kazmierczak [red.], *Turystyka w humanistycznej perspektywie*, AWF Poznań, s. 295–302.
12. Cynarski W.J., Obodyński K. (2004 b), *Tourism in humanistic perspective – scientific conference*, „Tourism Today”, Nicosia, nr 4, s. 170–173.
13. Cynarski W.J., Obodyński K. (2005), *Drogi sztuk walki. Turystyczny aspekt relacji kulturowych między Zachodem a Dalekim Wschodem* [w:] Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz [red.], *Turystyka jako dialog kultur*, WSE, Warszawa, s. 197–215.
14. Cynarski W.J., Obodyński K. (2006 a), *Tourist tasting as a form of cultural perception* [w:] Kosiewicz J. [red.], *Movement Recreation for All*, Economical and Technical College, BK, Legionowo, s. 291–297.
15. Cynarski W.J., Obodyński K. (2006 b), *Sociology of tourism in Poland* [w:] P. Tsartas, E. Christou, M. Sigala [red.], *24th EuroCHRIE Congress „In search of excellence for tomorrow's tourism, travel and hospitality”*. Proceedings, Thessaloniki (CD-ROM).
16. Cynarski W.J., Obodyński K., Kulasa J., *Nierozrywkowe wymiary podróży. O azjatyckiej misji Michała Boyma, w maszynopisie*.
17. Cynarski W.J., Obodyński K., Litwiniuk A. (2004), *Tourist ways of martial arts in Europe – a draft from the borderland of sociology of tourism and cultural anthropology* [w:] W.J. Cynarski, K. Obodyński [red.], *Tourism and Recreation in the Process of European Integration*, Rzeszów, s. 75–81.
18. Cynarski W.J., Sieber L., (2006), *Turysta-wojownik. Mistrz sztuk walki podejmujący wyprawy samorealizacyjne*, „Turystyka i rekreacja”, t. 2, s. 45–51.
19. Krawczyk Z. (2004), *Tourism and recreation as the element of the style of life on the threshold of the 21st century* [w:] W.J. Cynarski, K. Obodyński [red.], *Tourism and Recreation in the Process of European Integration*, Rzeszów, s. 11–18.
20. Litwiniuk A., Cynarski W.J., Piech K. (2005), *Sport and recreational activities as a way to promote travelling basing on meetings, seminars and sport camps of sports and martial arts* [w:] K. Obodyński, W.J. Cynarski [red.], *International Dialogue: Global, European, National and Multicultural Dimensions of Tourism*, European Academy for the Carpathian Euroregion (EACE), Rzeszów, s. 182–185.
21. McIntosh R.W., Goeldner Ch.R. (1990), *Tourism. Principles, Practises, Philosophies*, John Wiley & Sons, New York.
22. Munsters W. (2004), *Culture & Tourism: Merely a Marriage of Convenience?*, Inaugural speech in the Centre of Expertise for Cultural Tourism, Zuyd University, Maastricht.
23. Obodyński K., Cynarski W.J. (2004), *System paradigm of the theory of tourism* [w:] W.J. Cynarski, K. Obodyński [red.], *Tourism and Recreation in the Process of European Integration*, PTNKF, Rzeszów, s. 19–24.
24. Obodyński K., Cynarski W.J. (2006 a), *The theory of tourism in system formulation* [w:] J. Kosiewicz [red.], *Environmental Differentiations of Tourism*, Economical and Technical College, BK, Legionowo, s. 17–29.
25. Obodyński K., Cynarski W.J. (2006 b), *Teoria turystyki w ujęciu systemowym* [w:] J. Kosiewicz, K. Obodyński [red.], *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne*, Wyd. UR, Rzeszów, s. 19–27.
26. Obodyński K., Cynarski W.J., Litwiniuk A. (2005), *Self-educational tourism on the way of budō* [w:] K. Obodyński, W.J. Cynarski [red.], *International Dialogue: Global, European, National and Multicultural Dimensions of Tourism*, European Academy for the Carpathian Euroregion (EACE), Rzeszów, s. 165–181.
27. Podemski K. (2004), *Socjologia podróży*, UAM, Poznań.
28. Przeclawski K. (2003), *Socjologia turystyki* [w:] R. Winiarski [red.], *Nauki o turystyce*, cz. I, wyd. 2, AWF, Kraków, s. 43–54.
29. Rut J., Rut P., Cynarski W.J. (2003), *Turystyka pielgrzymkowa*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej UR”, t. VI, nr 3–4, s. 378–383.
30. Ryszkowski W., Ryszkowska E. (2006), *Kategoria doświadczenia jako perspektywiczny kierunek badań i zastosowań w turystyce* [w:] J. Krupa, J. Biliński [red.], *Turystyka w badaniach naukowych. Prace przyrodnicze i humanistyczne*, WSiLZ, Rzeszów, s. 317–326.
31. Sieber L., Sieber H. (2006), *Japanreise als Geschenk zum 30jährigen Jubiläum der Jiu-Jitsu- und Karate-Schule Lothar Sieber*, „Budo-Info. Berichte, Meinungen, Informationen“, vol. 1, s. 5–11.
32. Smith T. (2005), *General Theory of Tourism*, www.theworldisnotflat.com/dispatch/2005
33. Tokarski S. (2004), *Droga do Indii. Turystyka azjatycka w perspektywie dialogu kultur*, „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie”, t. XLIII, s. 45–64.
34. Tuross L. (2003), *Antropologia turystyki*, Ypsilon, Warszawa.
35. Tuross L. (2005), *Autokreacja i turystyka edukacyjna*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej UR”, t. 8, nr 1–2, s. 90–94.
36. Urry J. (2002), *The Tourist Gaze*, Sage, London.
37. Warszńska J. (2003), *Geografia turystyki – zarys problematyki* [w:] R. Winiarski [red.], *Nauki o turystyce*, cz. I, wyd. 2, AWF, Kraków, s. 9–32.
38. Webster C. (2005), *Tourism and Recreation in the Process of European Integration*, „Tourism Today”, nr 4, s. 165–167.
39. Webster C. (2006), *International dialogue: global, European, national and multicultural dimensions of tourism*, „Tourismos. An International Multidisciplinary Journal of Tourism”, University of Aegen, vol. 1, nr 1, s. 123–126.

Key words: theory of tourism, martial arts, educational tourism, cultural dialogue

SUMMARY

The authors describe what martial arts tourism is, indicate its specific features (tourists, visited places, the context of a trip or its main aim directly connected with martial arts or their specific variety) as well as they present the scientific perspective of explication.

In the article existing scientific output in this field has been referred to and an attempt has been made to predict the direction of further studies.

This copy for personal use only – distribution prohibited